

шницу студије *Смејање на сахрани*, остављајући, међутим, утисак да се о животу и смрти може размишљати још бесконачно дуго и на још бесконачно много начина. То потврђује и последње поглавље књиге посвећено теми хришћанских извора за проучавање смрти (на Балкану), које као да отвара врата једног новог, мада не и потпуно другачијег света. Однос према смрти какав се развија у хришћанској цивилизацији представља тако већ уцртану тему нових истраживања, која ће свакако бити упућена на упознавање са античким наслеђем, темељно презентованим у студији Ладе Стевановић.

И на крају, треба резимирати посебне вредности књиге *Смејање на сахрани. Род и антропологија у грчким погребним ритуалима*. На првом месту, она проширује теоријско-методолошке и садржајне хоризонте савремене антропологије, упућујући на значај проучавања појава у дијахронијској и

компаративној перспективи. При томе, ауторка не само да не искључује структурално-функционалну и семантичку анализу, него управо комбинујући све ове могућности иде ка креирању целовите слике феномена који проучава.

Она затим успева да, следећи сугестије Филипа Аријеса, *прескаче векове* и проналази битна упоришта читаве мреже симболичких система, која се простире од специфичног ка универзалном, од антике до модерног доба, од праисторије до метаисторије.

И на крају, мада не и најмање важно, ова студија говори о једној од највећих и најважнијих тема људског живота. Она говори о смрти и, сасвим очекивано, не даје коначне одговоре, али нуди начине њеног *припитомљавања* кроз разумевање вековног људског искуства уграђеног у цивилизацију.

Александра Павићевић

Marcin Lubaś, Różnowiercy. Współistnienie międzyreligijne w zachodniomacedońskiej wsi. Studium z zakresu antropologii społeczno-kulturowej

Zakład Wydawniczy „Nomos“, Kraków, 2011, 1–361.

Наслов ове књиге у преводу гласи: „Разноверци. Међурелигијски суживот на селу у западној Македонији. Студија из области друштвено-културне антропологије“. Њен аутор – Марћин Лубаш – познати је пољски друштвени антрополог средње генерације, који ради у Институту за социологију (Одељење за антропологију) Јагјелоњског универзитета у Кракову. Он већ више од десет година обавља теренска истраживања у Републици Македонији

(БЈР Македонија). Сам аутор у почетном одељку књиге (стр. 11–16), где изражава захвалност својим сарадницима и помагачима у Пољској, Македонији и САД-у, наглашава да су га родитељи „инфицирали чежњом за југом“, што он везује првенствено за Балкан, а „не за Италију или Шпанију“. То и не чуди јер је ауторов отац угледни пољски слависта проф. др Владислав Лубаш (Władysław Lubaś), доајен „Сусрета слависта у Вукове

дане“ и почасни доктор Универзитета у Београду, коме је књига и посвећена. Уосталом, Марџин Лубаш је и угледао света у Београду, за време очевог рада на београдском универзитету. Иначе, књига је настала у оквиру реализације пројекта *Друштвена организација религијске различитости у локалном друштву западне Македоније*, који се финансира из средстава за научне сврхе у Пољској 2009–2011. године.

У опширном *Уводу* (стр. 17–64) ове књиге аутор каже да, најопштије речено, предмет књиге представља друштвени суживот становника области *Долна Река* у горском делу западне Македоније, који говоре македонским језиком а припадају различитим верама – православнохришћанској и муслиманској (сунити). Иначе, област Долна Река је део шире географске целине *Река* (користи се и назив *Македонско Поречје*), која се простире између Маврова и Дебра, у сливу реке Радике. Долна Река захвата простор око средњег тока Радике, док се северно (узводно) простире област Горна Река. Област Долна Река окружена је високим планинама: Бистром (2.183 м), Корабом (2.764 м) и Дешатом (2.375 м), чијим се гребеном протеже македонско-албанска граница. Око доњег тока Радике простире се, пак, област Мала Река. Посебну пажњу аутор посвећује административном центру Долне Реке – селу *Ростуше / Ростуша*, у коме влада „варошка атмосфера“. Претежну већину становништва Долне Реке, као и самог села Ростуше, чине муслимани македонског матерњег језика, који су шире познати као *Торбеши*.

Како се истиче у *Уводу* (стр. 17–65), циљ истраживања био је двојак: а) да се пружи етнографски опис друштвених граница и односа који постоје међу припадницима православне и муслиманске вероисповести у

Долној Реци, што обухвата неколико кључних подручја живота локалне средине: верски обреди и обичаји, начела закључивања брака и сроднички односи, односи суседа различитих вероисповести и политичка активност на локалном нивоу; б) да се пружи одговор на питање зашто припадници различитих вероисповести у овој средини избегавају међусобне контакте у неким подручјима друштвеног живота (на пример, у верским обредима), док их одржавају у неким другим подручјима (на пример, у политичком деловању и суседским односима). У *Уводу* је аутор детаљно објаснио следеће: тему и циљеве разматрања, генезу књиге, географско подручје истраживања, везу обављених теренских истраживања и теоријских поставки (посебно оних које сугерише Фредерик Барт, познати норвешки антрополог), етичке и политичке конвенције обављених истраживања, а указао је и на структуру своје научне аргументације. Аутор је током шест година боравио у Долној Реци седам пута, у укупном трајању од пет месеци, што на свој начин говори о озбиљности научног подухвата.

Рецензенти ове књиге (проф. др Маријан Њезгода [Marian Niezgod], Ева Новицка [Ewa Nowicka]) нагласили су да је то књига „на коју се ретко наилази, посебно у пољским друштвеним наукама“, потом – да у њој аутор „истражује и објашњава механизам функционисања друштвених граница које одређују припадност различитим вероисповестима“, те да она представља „изванредно повезивање дубоког теоријског промишљања – што далеко надилази оквира традиционалних интересовања антропологије – и вишегодишњих теренских истраживања“.

Меритум свога казивања аутор је сврстао у осам поглавља (стр. 67–314),

у којима „корак по корак“ уводи читаоца у сложену проблематику међуверских односа у овој „забити“ западне Македоније, која одише дуготрајном верском толеранцијом. Држећи се модела „друштвених граница у савременој антропологији“, аутор је посебно објаснио „историјску условљеност религијске подвојености“ у области Долна Река. При том је посегнуо и за ширим објашњењем процеса християнизације и исламизације у Македонији, а веома је убедљиво осветлио и структуру османског друштва, нарочито милетски систем и аграрне односе. Пракса односа између муслимана и православаца разматра се у књизи кроз „ритуале и границе“, заправо – кроз анализу неговања верских обреда и обичаја: код муслимана – Рамазан и Курбан Бајрам, свадбе и погребни (ценазе); код православаца – Василица, Водице, Велик(Г?)ден, Голема Богородица, свадбе и погребни. Знатна пажња посвећена је „пракси религијске ендогамије“, тј. заснивању брачних односа унутар само једне верске заједнице. Ипак, М. Лубаш наводи и неколико примера верски мешовитих бракова, али не користи стварна већ измишљена имена ових супружника. То на свој начин говори о деликатности ових изузетака. Аутор је проницљиво запазио да припадници муслиманске и православне заједнице у области Долна Река са великим уважавањем прате верске манифестације својих суседа, али лично не учествују у њима. Добросуседски односи налажу посебну врсту пијетета и међусобног уважавања, али то још увек не подразумева и мешања верских обреда и традиција. То им такође омогућава и веома отворену сарадњу у политичком ангажовању у оквиру локалне средине. У књизи се наводе бројни примери те врсте „суживота“. У последњем (осмом) поглављу аутор инвентивно промишља о свеколиким чиниоцима

које условљавају религијске границе у области Долне Реке. То му даје основа да подробније дефинише „друштвене границе међу разноверцима“, при чему такво дефинисање не представља пуко теоријско размишљање једног друштвеног антрополога. Напротив, аутор је у једној живој међурелигијској пракси, у конкретној средини коју је свестрано упознао и изврсно објаснио, те препознао неке антрополошке моделе, искристалисане у савременој теорији.

У завршном одељку књиге (Завршетак, стр. 315–322) Лубаш сам констатује да је „настојао, корак по корак, описати аспекте међурелигијске коегзистенције у Долној Реци, где друштвене границе постоје у сфери обреда и сродничких односа, а не постоје у сфери међусуседских односа и политичких делатности“. Ову средину аутор, међутим, не посматра изоловано од друштвене збиље целокупне БЈР Македоније, која је бременита многим супротностима, па и оним међуверским. За разлику од многих антрополога који се упуштају у анализе конкретних средина без довољно увида у целину стварности ширег политичког простора, Марџин Лубаш се показао као свестрани познавалац стања македонског друштва – како историјских наслага и детерминанти тако и савремених друштвених процеса.

На крају књиге аутор је елегантно дао листу објављених разговора са „разноверцима“ из Долне Реке, чији идентитет, са много скрупула, не открива, али га чини и несумњивим. Коришћена литература обухвата импозантан број библиографских јединица, чији су аутори различитих провенијенција, а дат је и краћи регистар релевантних антрополошких, политичких и географских појмова. На последњим страницама ове занимљиве књиге приложено је неколико веома

илустративних фотографија из живота верски мешовите Долне Реке.

Књига Марћина Лубаша пружиће и боље информисаним српским читаоцима мноштво недовољно познатих и

корисних података и опсервација о једној верски мешовитој средини, каква је Долна Река у западној Македонији.

Милош Луковић